

Rok Smrdelj

Gorazd Kocijančič: *Primož Trubar zapušča Ljubljano*. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina), 2012.

Gorazd Kocijančič se v svoji četrti pesniški zbirki, za katero je prejel nagrado Prešernovega sklada, naseli v Trubarjev mentalni horizont. Avtor prve slovenske knjige je lirski subjekt v Kocijančičevih kontemplativnih pesmih, ki so dogajalno postavljene v avgust 1565, natančneje v noč, jutro in poldan tistega poletnega dne, ko mora začetnik slovenske književnosti že drugič zapustiti domovino. A pesmi so interpretativno in sporočilno tako široke, da med branjem pozabimo, da jih “govori” Trubar, zato predse priključimo avtorja zbirke, ki ga v trenutku pozabe doživljamo kot dejanski lirski subjekt, kajti enak pesniški glas nam je že znan iz njegovih predhodnih zbirk. To je glas, ki se pogovarja z Bogom, hkrati pa presega robove teocentrizma. Glas, ki tokrat presega ustaljene predstave o Primožu Trubarju.

Če bi si zastavili vprašanje o njegovem miselnem svetu in značaju, si ga gotovo ne bi predstavljali kot nekoga, ki je “nesimpatičen cinik in cagavec, včasih sovražnik lastnega naroda in jezika, vedno pa obupan introvertiranec in mistično zasanjan blodnjavec.” Najbrž bi si ustvarili nekoliko manj zagrenjeno mnenje, ki ne odstopa od podobe, ki jo zarisuje slovenski kolektivni spomin – verjetno bi si ga omislili kot “kleno, zdravo in odločno” osebo. Naj razkrijem, da sta vrstici v navedku prepisani iz ironične avtokritike, ki, odtisnjena v Trubarjevo silhueto, kiti zadnjo platnico zbirke. Kot opozorilo, da je recepcija literature nemalokrat odvisna od konteksta in prevladujoče družbene klime, ki lahko popači ustrezno razumevanje nekega literarnega dela, še posebej če gre za “konfesionalno” liriko. Avtorjev dodatek kritike lastnega dela je koristen, saj zmanjšuje možnost, da bi knjigo prehitro ocenili. Avtor nas tako opozori, da se zaveda nevarnosti biti danes v Sloveniji “najvplivnejši slovenski konfesionalni pesnik”, kot zapiše urednik na zavihku knjige. Zaveda se, da je poezija doksologije obložena s prenekaterimi stereotipi in da se v

paradigmi sekularizma težko znajde. Čudno se počuti v duhovnem polju, ki je že zdavnaj razglasilo, da je Bog mrtev. Kocijančičev namen je torej kritiko ali bralcu podržati zrcalo, v katerem bi se ogledal, preden se začne družiti z njegovo poezijo.

In ko smo nekaj časa v Trubarjevi družbi, ugotovimo, da se tudi on ne počuti dobro. Pred odhodom v izgnanstvo se znajde na točki preloma, v kateri zgosti razmislek o smislu svojega verskega in literarnega delovanja, razmislek, ki spotoma posrka vprašanja o literaturi, jeziku, narodu in času ter ustvari širok miselni lok, ki na začetku zbirke niha med malodušjem in gnevom, dvomom in obupom, postopoma pa se umirja in na koncu doseže spravo s svetom in samim seboj. Vprašanja o smislu nas najbolj tolčejo tedaj, ko se zdi, da smisla ni, ko vse kaže na to, da je bilo naše prizadevanje zaman. Neuspeh je še posebej absurden, če gre za širjenje Božje besede, za širjenje idej o uvedbi obveznega šolstva, o potrebi po opismenjevanju prebivalstva in o vsesplošni kultiviranosti neke jezikovne skupnosti. A razočarani Trubar ne ve, da bo njegov neuspeh pozneje postal uspeh. Ne zaveda se, da odhaja zaradi idej, zaradi katerih se mu danes globoko priklanjamo. V pesmi *Oporoka* pravi: "Ne vem, kaj bi rad zapustil. [...] Zlom misli? Kup knjig, / ki jih nihče ne bere? / Kaj bo čez tisoč let ostalo / od vseh teh prizadevanj? / Entuziazem, naše zidanje kultur?" Na tem mestu bi ga bralec najraje ustavil in mu umirjeno pojasnil, da so posledice njegovih prizadevanj rezultirale v nastanku slovenskega knjižnega jezika in da so nekateri izvodi njegovih knjig preživeli celo pol tisočletja; res pa je, da mu hkrati ne bi mogel prikriti nekaterih še vedno aktualnih problemov, ki jih omenja.

A pojdemo od začetka. Najprej ga srečamo ponoči, v stanju nespečnosti, ko v ciklusu *Insomnia* razmišlja o svoji literarni zapuščini. "Ko na postelji se zvijam, / prazne so vse besede, / ki jih znam / & sem jih učil. / Svete črke, ki sem / prvi jih natisnil." Vsebina prvih slovenskih besed ponikne v trenutku, ko Trubar spozna, da ne bo dosegel namena, zaradi katerega je bila vsebina ustvarjena. Ostanejo zgolj prazni označevalci brez označencev, gole črke brez semantične razsežnosti. Samorelativizacija misli in zamisli se stopnjuje ter doseže vrh, ko jo Trubar posploši na vse nas. "Vse človekove zamisli / so prazne & minljive. / Rad bi bil brez te nesnage. / Čisto brez duha. / Samó telo." V grobih eksistencialnih pogojih mu ne preostane drugega, kot da se zateče k Bogu in molitvi, s katero se zaključi cikel. "Molil bom / & ne bom zaspal. / Molil bom v polsnu / & ne bo mi odpuščeno."

V epilogu svojega bivanja na domači zemlji se dotakne tudi razmisleka o domovini. Pri predstavnikih slovenske besede, ki so iz mnogih razlogov

zapuščali domovino, smo običajno vajeni domoljubnih tonov, takšnih, kot jih denimo srečamo v Župančičevi pesmi *Z vlakom*, v katerih se ljubezen do domovine stopnjuje z njeno oddaljenostjo. Pri Trubarju pa ni tako. Ko odhaja, ni prav nič domovinski in domoljuben. Nekje v ciklusu *Insomnia* "deželo rojstev" označi kot "kužno" in "prazno". Še bolj nas preseneti v pesmi z zavajajočim naslovom *Domoljubna*, v kateri zaman pričakujemo patriotizem. Kajti: "Domovina je prikazen, / čeprav se zdi izvor. / Strdek lahke ženske je." Njen zaključek je popolno nasprotje naslovu, je domovinski nihilizem, ki ga Trubarju ne bi zlahka pripisali. "V meni tujec, / brez jezika, // brez krvi."

Prav nič ironičen in zavajajoč pa ni naslov ciklusa *Invektive*, ki nas pripravi na dobršen odmerek rezkih stališč, ki jih Trubar kategorično pripisuje značaju slovenskega naroda. *Invektivo I* začne z retoričnim vprašanjem: "Kaj sem imel od vsega / pisanja zanje? Le tisto prej. // (= Trenutek & pozornost. =)". A prava ostrina pride šele v naslednji, najdaljši *Invektivi*. "Verjel sem vanje. V njihov jezik. / V moč besede. Naivnež. / To je primitiven narod. [...] Želeli bodo zemeljsko kraljestvo. / In Tvoja kaznen bo pravična, o Gospod." V drugi *Invektivi* preberemo nemalo v oči bijočih napak, ki dajejo zaradi uporabe prihodnjika vizionarski učinek. Iz Trubarjeve perspektive se bodo šele zgodile, a iz naše so se že in so še vedno aktualne. Na primer: "Sebi bodo prikrojili vse resnice." Ali pa tale, skrb vzbujajoča za ljubitelje literature: "Ob gnitju svojega jezika / se bodo veselili." Bo narod zaradi gnitja jezika izumrl? Ne. "A izginili ne bodo. Vsaj ne kmalu. / Ohranjal jih bo strah / & pozaba & hinavščina." Na nekaterih mestih se celo zdi, da Trubar tipa po polpretekli slovenski zgodovini. "Snovali bodo prevrate / & prevrate prevratov." In še: "Morili bodo / & ne bodo se kesali." Aluzija na državljansko vojno in poveljne poboje? Mogoče. Morda pa tudi ne, kajti *Invektive* so napisane tako spretno, da ne moremo z gotovostjo trditi, komu so namenjene. Glede na kontekst je še najverjetneje, da ima Trubar v mislih svoj narod, a smiselno bi bilo tudi, da jih izreka kolegom katolikom, ki so pregnali protestante in ohranili dominacijo. Morda pa je Trubar le znotrajpesemski subjekt, prek katerega se Kocijančič skašlja o slovenski mentaliteti. Skratka, odprtost ciklusa zapira možnost dokončnega odgovora.

Jasne alternative bogatemu vozlišču problemov pa ne ponuja niti Trubarjeva kritika. Zdi se, da se rešitev ne trudi iskati, kajti "taki bodo vekomaj ostali". Trubarjevo zadoščenje ne izvira od zunaj, iz morebitnih sprememb obstoječih razmer, ampak se pojavi v njem samem *Na poti*, ko spozna, da "se bolečina spleta / z nizkostjo. / Nič več invektiv. / Nikoli. / Postal sem tih." Njegovo miselno težišče zapusti polje kritike

in se prestavi na območje literature, na črke, kot metonimično imenuje literaturo, in jim posveti ciklus *Apologija abecednika*. V njem spoznamo mirnega Trubarja, takšnega, ki najde harmonijo in duševni spokoj in ki razmišlja o literaturi podobno kot o Bogu. "Vse, kar čutiš, / je črka. / Telo ti tvorijo pismenke." Tudi tokrat se zazre v našo sedanost: "Nekoč jih bo preveč. [...] (= Sparile bodo se s števili / & postale vsakdanji kruh. / Otroci se jih bodo naveličali / & pljuvali nanje. =)."

Kocijančičev Trubar je aktualen tudi tedaj, ko se ne zazira v prihodnost. Ko govori o svojem času, namreč hkrati govori o našem. Govori o napakah slovenske družbe in ji namiguje, da je rešitev neločljivo povezana z Bogom. Njegov odhod je postal stalnica slovenske zgodovine. Postal je rdeča luč, ki zasveti, ko nekaj ni v redu. Ko preveč mladih odhaja v tujino. Auguste Rodin bi kratkoma pripomnil: "Treba je delati, samo delati. In treba je imeti potrpljenje." Recimo, da je treba vztrajati. Z Bogom ali brez njega.